

В. П. Антонюк,*доктор економічних наук, професор,**головний науковий співробітник,*

ORCID 0000-0003-2100-7343,

e-mail: antonukvp@gmail.com,

Інституту економіки промисловості НАН України, м. Київ

ДОНБАС В ГОРНИЛІ ВІЙНИ: ЧИ БУДЕ ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНУ

Вступ. Донбас, куди входять Донецька та Луганська області, до війни був найбільшим промислово розвиненим та урбаністичним районом України. На його території, яка займала менше 9% загальної площі України, розташовувалося майже 20% усіх міст країни, в тому числі 23% міст республіканського та обласного значення, більше 27%

селищ міського типу (табл. 1). На Донбасі у 2013 році проживало більше 6,5 млн. населення та працювало майже 3 млн робочої сили. Донбас забезпечував виробництво 15,7% валового регіонального продукту країни, майже 22% обсягу реалізованої промислової продукції та більше 25% експорту товарів.

Таблиця 1

**Основні адміністративні та соціально-економічні показники
у Донецької і Луганської областей у 2013 році**

Показники	Донецька область	У % до України	Луганська область	У % до України
Кількість міст, од.	52	11,3	37	8,0
у тому числі спеціального статусу, республіканського та обласного значення, од.	28	15,4	14	7,7
Кількість селищ міського типу, од.	131	14,8	109	12,3
Кількість населення, тис осіб	4343,9	9,6	2239,5	4,9
Кількість зайнятих, тис осіб	1968,1	9,6	1011,7	4,9
Валовий регіональний продукт у 2012 році, млн грн	170775	11,7	58767	4,0
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	220630,9	16,3	72657,0	5,4
Експорт товарів, млн дол. США	12408,6	19,6	3543,6	5,6

Складено автором за джерелом [1, с. 10-12, 18-20].

Агресія Росії та гібридна війна 2014-2021 років призвела до людських та економічних втрат Донбасу та України в цілому, а повномасштабна війна 2022 року, що триває, нанесла регіону катастрофічні руйнування в усіх сферах суспільного життя, що ставить питання про можливість подальшого економічного розвитку цього великого економічного району.

Проблемам Донбасу в умовах збройного конфлікту присвячено багато досліджень і публікацій. В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України досліджувалися політичні аспекти кризи на Донбасі [2]. На самому початку збройного вторгнення 2014 року науковці Інституту стратегічних досліджень аналізували можливість повернення окупованих територій [3]. Особливо багато досліджень проблем Донбасу, що виникли внаслідок збройної агресії, здійснили науковці Інституту економіки промисловості НАН України, який став переміщеною науковою устано-

вою з Донецьку у 2014 році. Досліджувалися стан і проблеми промисловості [4], катастрофічні наслідки воєнних дій для економічного комплексу, ринків сировини і збуту, людського капіталу, екології Донбасу [5]. Аналізувалися проблеми модернізації старопромислових регіонів, в тому числі і економіки Донецької області в контексті сталого розвитку та формування ефективних регіональних стратегій [6-8].

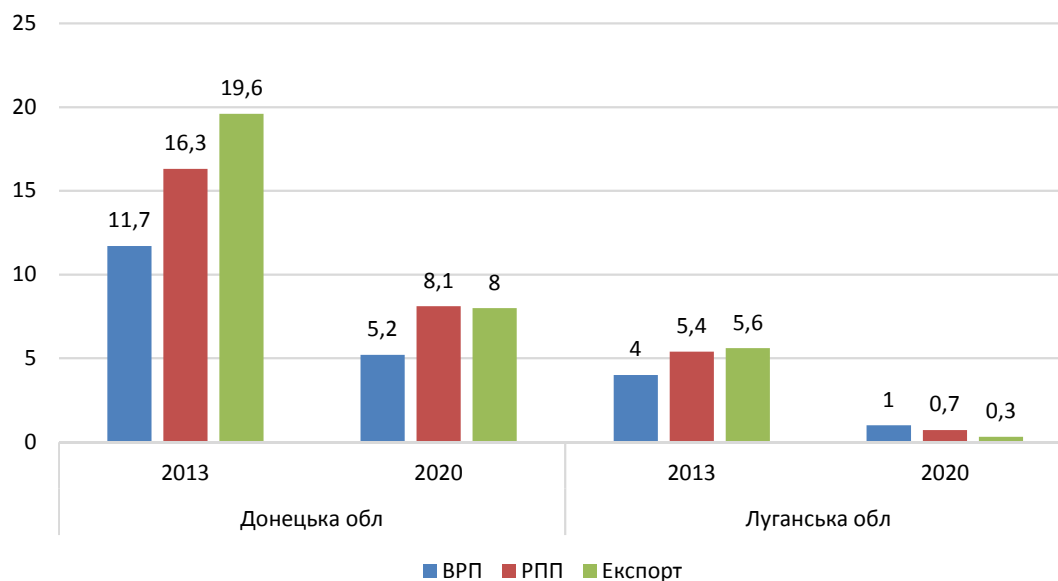
Однак повномасштабна війна суттєво змінила ситуацію на Донбасі, оскільки воєнні дії охопили більшу частину її території і наносять непоправні втрати економіці, навколишньому середовищі, соціальній сфері. Тому дослідження проблем Донбасу не втрачає своєї актуальності, особливо в контексті можливостей повоєнного відновлення.

Метою статті є аналіз втрат людського потенціалу Донецької і Луганської областей як основного ресурсу їх повоєнного відновлення.

Методи і методологія. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення інституційної теорії, зокрема теорії людського і сталого розвитку, концепції регіонального розвитку та стратегічного управління. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналізу й синтезу, економіко-статистичного аналізу, узагальнення, експертних оцінок, класифікації, порівняння та структурно-логічного підходу. Інформаційною базою стали результати досліджень і публікації зарубіжних і вітчизняних науковців, міжнародних організацій, дані Державної служби статистики України, державних і регіональних органів влади, Інтернет-ресурси.

Виклад основного матеріалу. У 2014 році Україна зіштовхнулася з масштабними втратами активів, ресурсів і можливостей внаслідок збройної агресії Російської Федерації (РФ). При цьому Донбас більше 8 років був найбільш проблемним регіоном України, її болючою раною з частиною окупованих територій та триваючим збройним протистоянням, що поглинало значні економічні і людські ресурси. Внаслідок цього адміністративні регіони Донбасу (Донецька і Луганська області) мали суттєві безпекові, економічні, соціальні й екологічні проблеми, які негативно позначалися як на становищі цих територіальних утворень, так і на розвитку України в цілому. З огляду на довготривалість і гостроту невирішених проблем Донбасу, вони постійно знаходилися в полі зору політиків, науковців і громадських експертів. Серед численних досліджень слід виокремити Діагностичний звіт «Аналіз проблем економічного розвитку Донецької та Луганської областей», підготовлений у лютому 2021 р. Центром економіч-

ної стратегії (неурядовою дослідницькою організацією) спільно з Abt Associates (глобальною консалтинговою і дослідницькою компанією США) та профінансований за допомогою Британського уряду, який надав досить розгорнуту картину проблем Донбасу. Відзначалося, що Донецька і Луганська області знаходяться в найбільш несприятливому соціально-економічному становищі внаслідок воєнних дій та окупації частини їх території. Вони втратили значну частину своїх економічних, природних та людських ресурсів, що вкрай негативно позначилося на їхньому розвитку. За їх оцінкою, лише прямі втрати валового регіонального продукту двох областей оцінюються у розмірі більше 50 млрд доларів США за 5 років з 2013 по 2018 [9]. Ще більші втрати були за оцінкою фахівців Лондонського Центру економіки та бізнесових досліджень СЕВР. Вони підрахували, що гібридна війна коштувала Україні за період 2014-2020 рр. 280 млрд доларів у вигляді втраченого ВВП (включаючи втрати активів, інвестицій, експорту), або до 40 млрд доларів США на рік, що становить 19,9% ВВП України до конфлікту. Втрати Донбасу сукупно становили 102 млрд доларів США, або до 14,6 млрд доларів США на рік, що значно більше втрат від анексії Криму (сукупно 58 та щорічно 8,3 млрд доларів США) [10]. Це катастрофічно позначилося на економічному розвитку донбаського економічного району, доходах місцевих громад і населення, можливостях зайнятості. Роль Донбасу в економіці України знизилася в рази. Так, частка Донецької області у валовому регіональному продукті (ВРП) України знизилася більш ніж у 2 рази, а Луганської області – у 4 рази; ще у більшій мірі у реалізованій продукції промисловості (РПП) та у експорті (рис. 1).

Рис. 1. Частка Донецької і Луганської областей у в обсязі ВРП, РПП та експорті України у 2013 та 2020 роках, %*

Побудовано автором на основі джерел [1, с. 18-20; 12, с. 22, 24].

Однак найбільш негативні наслідки для цих регіонів були пов'язані з втратами населення. У війні на Донбасі за вісім років (з 2014 по 2021 рік) загинули близько 14 тисяч українців, з яких понад 3 тисячі цивільних. Ще 400 тисяч громадян стали учасниками бойових дій. Приблизно 3,5 мільйона людей стали переселенцями, а 1400 тис. осіб виїхали з окупованих територій назавжди [12]. Наслідком анексії Криму та окупації частини Донбасу стало значне скорочення населення України – з 45,4 млн осіб у 2014 році до 42,9 млн у в 2015 році [13]. Найбільше втратили саме регіони Донбасу. Так, в Донецькій області у 2013 році проживало 4359,7 тис. мешканців, у 2016 році на підконтрольній Україні території нараховувалося 1955,5 тис. осіб [14], тобто на 2,4 млн осіб менше, частина з яких залишилися на окупованій території, а частина стала біженцями. Численні дослідження показували, що біженці від цієї війни – внутрішньо переміщені особи (ВПО) – стикалися з багатьма проблемами, такими як відсутність житла, безробіття, бідність та неможливістю задовольнити базові потреби, що позначилося на їхньому здоров'ї та якості робочої сили. В той же час, відбувалася досить складна інтеграція ВПО в територіальні громади місць переміщення, які, попри низку проблем, адаптувалися та стали додатковим підприємницьким і людським ресурсом цих громад [15].

Розпочате у 2014 році збройне протистояння переросло у тривалу гібридну війну, яка спричинила у цих регіонах стагнацію економіки, згорнення про-

мислової діяльності, зростання рівня безробіття, загострення екологічних проблеми. За результатами моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України за 2020 рік Донецька область знаходилася на останньому 25 місці, а Луганська – на 24. За показником валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу населення, Донецька область займала 22 місце, а Луганська – 25 серед інших регіонів України. Мало місце зниження обсягів промислового і сільськогосподарського виробництва, на дуже низькому рівні знаходився розвиток малого та середнього підприємництва [16].

Подальший економічний і соціальний розвиток Донбасу в складних воєнно-політичних та соціально-економічних умовах був неможливий без активізації усього господарського комплексу, підвищення економічної та підприємницької активності населення регіонів, що потребувало *збереження та прирощення людського потенціалу (ЛП) Донецької і Луганської областей*. Однак, специфіка Донбасу була пов'язана з наявністю лінії розмежування, де періодично відбувалися бойові зіткнення, втратою значної частки населення, соціальної інфраструктури, з високою динамікою міграції, наявністю великої кількості реальних чи зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб.

Тому ці регіони продовжували втрачати ЛП. Наявні дані показують найвищий серед регіонів України рівень скорочення населення на підконтрольній Україні території та його старіння (табл. 2).

Таблиця 2

Приріст (скорочення) чисельності населення Донецької і Луганської областей у 2018 - 2021 роках, осіб

Області та роки	Загальний приріст, скорочення (-)	У тому числі	
		природний приріст, скорочення (-)	міграційний приріст, скорочення (-)
Донецька 2018 2019 2020 2021	-34560	-24280	-10280
	-34093	-26413	-7680
	-31528	-26095	-5433
	-40908	-35620	-5288
Разом за всі роки	-140089	-112408	-28681
Луганська 2018 2019 2020 2021	-15969	-10339	-5630
	-15920	-10980	-4940
	-14591	-11100	-3491
	-18401	-15024	-3377
Разом за всі роки	-64881	-47743	-17438

Складено за даними демографічного щорічника «Населення України» за відповідні роки [17-19].

За негативним природним приростом населення обидві області були в числі лідерів серед регіонів України. Від'ємний природний приріст неухильно зростав, за 2018-2021 роки він збільшився у півтори рази. У цих областях було найбільше міграційне скорочення населення серед усіх регіонів, і це при тому, що ці території вже втратили значну частку населення від початку збройного конфлікту. У 2018 році частка обох областей разом у загальному

скороченні чисельності України складала 21,7%, а у 2020-2021 роках – більше 14%. Внаслідок негативного загального приросту населення, Донецька обл. за 4 роки втратила більше 140 тис. осіб, а Луганська – майже 65 тис. Ці процеси призводять до старіння населення. Так, населення у Донецькій області станом на 01.01.2022 мало середній вік 46,8 року, Луганської – 47,9 року, а в Україні – 42,2 року, тобто на 4,5-5 років менше [19]. Таким чином, відбувалося

руйнування демографічної основи відтворення людського потенціалу.

Соціально-економічні умови відтворення ЛП також були гіршими, ніж в середньому по Україні. Це стосується, передусім, можливостей зайнятості, що пов'язано з великими втратами підприємств внаслідок збройного конфлікту та стагнації економіки на підпорядкованих Україні територіях з огляду на високі ризики підприємницької діяльності. Зайнятість скорочувалася в цілому по Україні, однак у досліджуваних областях вона скорочувалася у більшій мірі. Так, у 2021 році відносно 2018 кількість зайнятих в цілому по економіці України зменшилася на 4,1%. У Донецькій обл. скорочення було на 5,5%, а

у Луганській – майже на 6% (табл. 3). Ситуація погіршилася внаслідок коронавірусної кризи. Так, Донецька обласна служба зайнятості відзначали, що протягом 2020 року кількість звільнених працівників збільшувалася (порівняно з 2019 р. – на 38%), натомість вакансій, заявлених роботодавцями до служби зайнятості, ставало менше (на 7,9%) [22].

Не дивлячись на те, що заробітна плата штатних працівників Донецької обл. була вищою, ніж в середньому по Україні, мали місце значні труднощі працевлаштування, що обумовило більш високий рівень безробіття в даних областях (рис. 2). Ще гіршою була ситуація в Луганській обл., де заробітна плата була значно нижчою від середньої по Україні.

Таблиця 3

Показники робочої сили і зайнятості Донецької та Луганської областей за 2018-2021 роки

Показники	Донецька область					Луганська область				
	2018	2019	2020	2021	%	2018	2019	2020	2021	%
Робоча сила	861,4	864,7	839,8	827,6	96,1	351,4	352,0	339,4	333,6	94,9
Зайняте населення	741,0	747,2	713,7	700,6	94,5	298,2	303,7	287,1	280,6	94,1

Складено за даними статистичного збірника Державної служби статистики України «Робоча сила України» за відповідні роки.

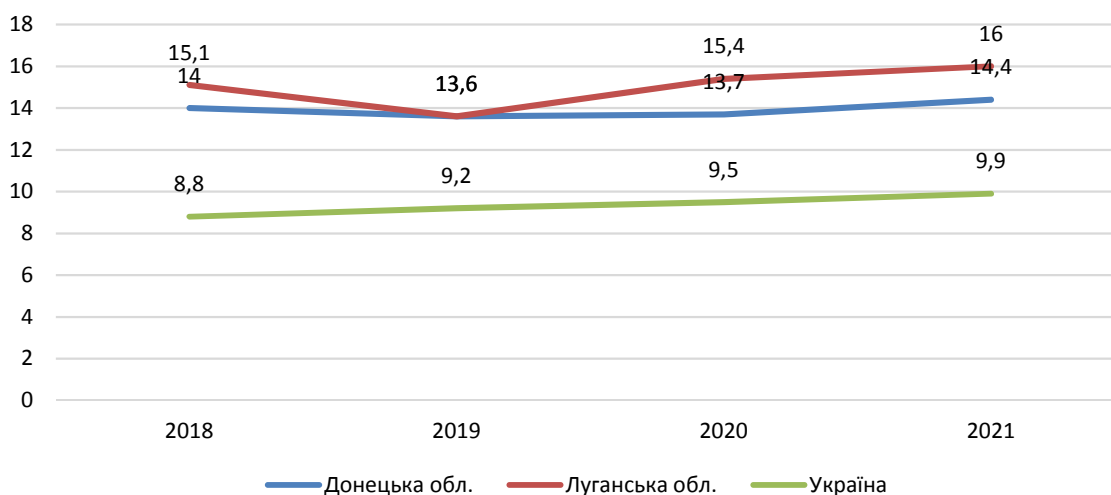

Рис. 2. Динаміка рівня безробіття в Донецькій та Луганській областях

Побудовано за даними статистичного збірника Державної служби статистики України «Робоча сила України» за відповідні роки.

Така ситуація на регіональних ринках праці не сприяла ефективній зайнятості наявної в регіонах кваліфікованої робочої сили, що було мотивуючим чинником до більш інтенсивної міграції населення в інші регіони та країни. Це спричиняло значну втрату людського потенціалу цих регіонів.

У збереженні людського потенціалу значну роль відіграє освіта. Регіональні системи освіти Донецької і Луганської областей, не дивлячись на втрату значної кількості навчальних закладів внаслідок окупації частини території, залишалися досить розвиненими. Ці промислові області до збройної аг-

ресії РФ 2014 були в числі найбільш населених в Україні, що потребувало широкої мережі загальноосвітніх та професійно-технічних закладів. В Донецькій області функціонувало близько 500 шкільних установ та 43 професійно-технічних навчальних закладів, у Луганській відповідно більше 250 та 19 (табл. 4). За досліджуваний період кількість шкільних закладів зменшилася в обох областях, що може бути пов'язано зі шкільною реформою та процесами оптимізації мережі шкіл, оскільки багато шкіл внаслідок скорочення населення були недоукомплектовані.

**Динаміка основних показників шкільної і професійно-технічної освіти
Донецької і Луганської областей за 2018-2021 роки**

	Донецька область				Луганська область			
	2018/19	2020/21	2021/22	%	2018/19	2020/21	2021/22	%
Загальна середня освіта								
Кількість закладів усього, од.	518	509	491	94,8	279	273	254	91,0
У них учнів, осіб	162374	169562	167958	103,4	54490	55672	55234	101,4
Професійно-технічна освіта								
Кількість закладів усього, од.	44	43	43	97,7	23	19	19	82,6
У них учнів, слухачів, осіб	10643	10036	10455	98,2	4948	4656	4829	97,6
Випущено протягом року, осіб	6352	5231	5004	78,8	2342	1907	1553	66,3

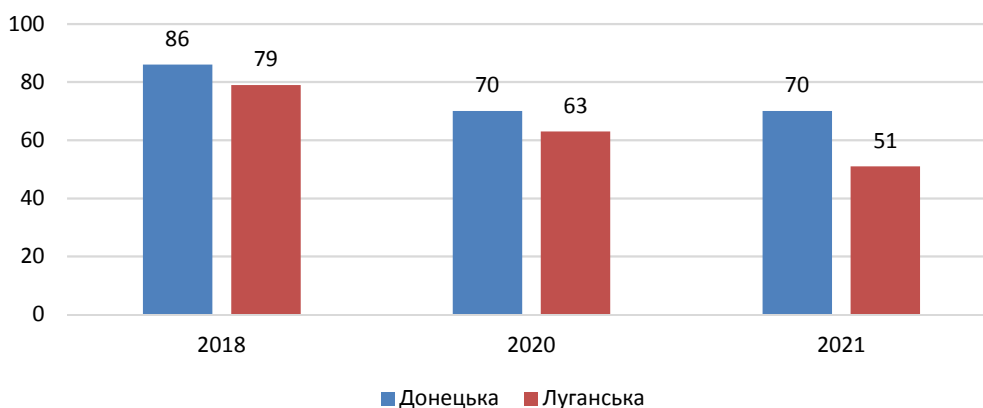
Складено за статистичною інформацією «Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні».

Кількість учнів загальної середньої школи в обох областях зростала, що свідчило про позитивну тенденцію збільшення дітей та молоді в умовах старіння населення, а також про розвиток інклюзивної освіти. Однак, слід зауважити, що також ці області прийняли найбільшу кількість вимушених переселенців з окупованих територій своїх же регіонів, що збільшило чисельність дітей шкільного віку.

Щодо рівня засвоєння шкільних знань, то результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) 2018-2021 років показали нижчий рівень в обох областях: порівняно з середніми результатами по Україні, в досліджуваних регіонах була більша частка тих осіб, які не подолали поріг у 100 балів, особливо з математики. Це створювало значні ри-

зики для якості професійної освіти в подальшому, в першу чергу для здобуття інженерно-технічної освіти, яка має особливе значення для цих промислових регіонів.

Регіони Донбасу мали значну кількість закладів професійно-технічної освіти (ПТО), в яких навчалось близько 15 тисяч учнів. Однак, значно скоротився обсяг впусканих кваліфікованих робітників. У Донецькій області у 2018 році на 10 тис. зайнятих із закладів ПТО випускалося 86 кваліфікованих робітників, у 2021 році – 70; у Луганській області відповідно 79 і 51, тобто, на 28 осіб менше (рис. 3). Таке зменшення не забезпечувало просте заміщення працівників робітничих професій, які досягли пенсійного віку, молодою робочою силою.

Рис. 3. Кількість випускників професійно-технічних навчальних закладів на 10 тис. зайнятих в регіонах у 2018, 2020 і 2021 роках, осіб

Побудовано на основі розрахунків за джерелами: «Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні»; «Робоча сила України».

Система вищої освіти мала свою особливість: частина вищих навчальних закладів – це переміщені університети й інститути з окупованих та непідконтрольних Україні територій. З окупованих у 2014 р.

Автономної Республіки Крим і частини Донецької та Луганської областей було евакуйовано на підконтрольну українській владі територію близько 20 закладів вищої освіти. Тринадцять ЗВО переміс-

тилися на підконтрольну територію в межах Донецької та Луганської областей, решта університетів розташувалися в містах інших регіонів країни (у Києві, Вінниці, Кривому Розі, Кропивницькому) [21]. Тому Донбас мав досить потужні та відомі університети, які в складних умовах відновлювати свою діяльність після релокації. В якості прикладу – діяльність двох великих і найстаріших університетів (обидва відсвяткували 100-річчя) не лише Донбасу, але й України: *Донецького національного технічного університету (ДонНТУ)* – переміщення у м. Покровськ. У 2016 році ДонНТУ продемонстрував найкращі показники серед усіх вишів на сході України. Він здійснював підготовку фахівців за 28 спеціальностями і 47 магістерськими програмами [22]; *Східноукраїнський національного університету імені Володимира Даля (СНУ ім. В. Даля)* – переміщено до м. Северодонецька. За період 2014-2022 років університетом було реалізовано понад

50 міжнародних, національних та регіональних проєктів, створено 16 нових лабораторій та сучасних мультифункціональних освітніх просторів. [23]

Тому в цілому система вищої освіти на підконтрольних Україні територіях цих регіонів мала позитивну тенденцію розвитку (табл. 5). Відбулося зростання обсягів підготовки висококваліфікованих кадрів у ЗВО Донецької області, у Луганській кількість студентів зменшилася на 16%. Зросла кількість випущених фахівців на 10 тис. зайнятого населення. При чому, у Луганській обл. цей показник був у 1,6-1,7 раза вищим, ніж у Донецькій області. Це свідчить про поступове відновлення системи вищої освіти регіонів після окупації частини їх територій у 2014 році. Однак в Донецькій обл. випуск фахівців із закладів вищої освіти на 10 тис. зайнятих був значно меншим за середнє значення по Україні, у 2021 році – 130 випускників, в Україні – 215.

Таблиця 5

Показники діяльності фахової передвищої та вищої освіти Донецької і Луганської областей

	Донецька область				Луганська область			
	2018/19	2020/21	2021/22	%	2018/19	2020/21	2021/22	%
Фахова передвища освіта (ФПВО)								
Кількість закладів усього, од	19*	7	10		8*	3	6	
У них студентів, осіб	7730*	7843	10214		2465*	1807	4251	
Випущено фахівців	1813*	2197	2780		685*	590	1269	
Вища освіта (ВО)								
Кількість закладів усього, од	9**	21	18		4**	10	7	
У них студентів, осіб	24901**	27457	23932		18372**	17856	13233	
Випущено фахівців, в т. ч.	5872**	9049	6369		4349**	6568	5070	
Разом ФПВО+ВО								
Загальна кількість студентів, осіб	32631	35300	34146	104,6	20837	19996	17484	83,9
Загальна кількість випущених фахівців, осіб	7685	11246	9239	120,2	5034	7158	6339	125,9
Кількість випущених фахівців на 10 тис. зайнятих, осіб	104	150	130	125	169	236	221	130,8

Розраховано і складено на основі статистичної інформації Державної служби статистики: Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2020 і 2021 роках; Вища освіта в Україні у 2018 році.

Отже, аналіз показав, що в Донецькій та Луганській областях в період гібридної війни (2014-2021 роки) *склалися гірші умови відтворення людського потенціалу* ніж в інших регіонах та в середньому по Україні: неухильно зривалася демографічна основа відтворення ЛП; склалися гірші можливості використання робочої сили, що стимулювало міграцію з цих областей; регіони мали розгорнуті системи освіти і підготовки кадрів, однак ЗНО показало гірші результати засвоєння знань, в закладах професійно-технічної освіти склалася тенденція до зменшення підготовки фахівців з робітничих професій; не дивлячись на відновлення вузівської системи освіти, в Донецькій обл. кількість підготовле-

них фахівців у ЗВО на 10 тис. зайнятих була майже в 1,5 раза меншою за середнє значення по Україні, що створювало кадрові обмеження для подальшого розвитку і модернізації економіки цих регіонів.

Не дивлячись на складні умови життєдіяльності областей при наявності замороженого конфлікту та лінії розмежування з окупованою територією, регіони Донбасу були орієнтовані на відновлення і розвиток економіки, вирішення соціальних проблем та підвищення добробуту населення. Це знайшло втілення в розроблених у 2020 році регіональних стратегіях розвитку до 2017 року. Так, наприклад, Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року таким чином визначила *стратегічне бачення*

регіону: «Заможний регіон з інноваційною економікою, що спирається на потужний промисловий комплекс, новітні IT-рішення та швидкозростаючий аграрний сектор, з комфортними умовами життя людей на засадах ефективного управління та збалансованого природокористування» [24]. Для його реалізації було визначено чотири стратегічних цілі: оновлена, конкурентоспроможна економіка; якість життя та людський розвиток; ефективне управління та безпека в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів; екологічна безпека та збалансоване природокористування.

Повномасштабне військове вторгнення Росії у лютому 2022 року призвело до руйнування всіх стратегічних планів розвитку та базових соціально-економічних умов відтворення людського потенціалу багатьох регіонів України, найбільше – в зоні бойових дій та прифронтових територіях, куди входить Донбас. За висновком Київської школи економіки (KSE), «у перші тижні війни, наприкінці лютого – на початку березня, бойові дії велися на території 10 областей. Станом на початок березня 2023 року бойові дії тривають в Харківській, Луганській, Донецькій, Херсонській та Запорізькій областях.

Найбільш постраждалими є області України, в яких безпосередньо велись бойові дії: Донецька, Харківська, Луганська, Миколаївська, Запорізька, Київська та Чернігівська області. Серед міст, які постраждали під час війни найбільше, Мар'їнка, Маріуполь, Ірпінь, Харків, Чернігів, Северодонецьк, Лисичанськ, Вугледар, Суми, Рубіжне, Ізюм, Миколаїв, Бахмут, Волноваха» [25].

В цілому як регіон, Донецька і Луганська області постраждали найбільше, в них фактично зруйнована екосистема відтворення людського потенціалу. Слід відзначити відсутність повної статистичної інформації для аналізу, але і та, що є доступною, вказує на катастрофічні наслідки. Найбільше інформації є по Донецькій області. Так, «Суспільне Донбас» підсумував втрати Донеччини до роковин повномасштабного вторгнення. Усі великі підприємства Донецької області зупинені або релоковані у безпечні регіони, з регіону виїхала понад третина жителів, понад пів сотні шкіл та медзакладів відновленню не підлягають [26]. Основні втрати регіону у сфері формування людського потенціалу систематизовано в табл. 6.

Таблиця 6

Втрати і руйнування Донецької області за рік повномасштабної війни

Сфери втрат і руйнувань	Наявні дані на 24.02.2023	Доповнення і пояснення
Фізичні втрати населення	1384 людини загинули, 3085 були поранені	Дані не остаточні, адже половина території окупована. Після деокупації ці цифри збільшаться щонайменше на 10 тисяч жителів", – вважає очільник обласної військової адміністрації
Втрати ЛП від міграції	На момент повномасштабного вторгнення РФ в Україну в регіоні жили 1670 тис. населення. На 23 лютого 2023 року в області проживало 520 тис. осіб.	Область втратила майже 70% населення. Найбільший міграційний вплив був у липні 2022 р., коли в регіоні залишилося лише 340 тис.
Руйнування житлової інфраструктури	Пошкоджені чи зруйновані: 86870 житлових будинків, з них 8475 приватних; 450 кілометрів газогонів; 63 котельні "Донецьк-теплокомуненерго", 20 мостів	За даними KSE, загальна кількість пошкоджених або зруйнованих житлових будинків у 2023 р. була майже 158 тис. Отже, на Донецьку обл. приходить 55% усього пошкодженого житла
Руйнування освітньої інфраструктури	За рік пошкоджено 720 закладів освіти, з них: 317 шкіл мали повну або часткову руйнацію. Не підлягає відновленню: 31 школа; 10 закладів позашкільної освіти, вісім ЗВО, чотири ЗПТО	За даними KSE, загальна кількість пошкоджених закладів середньої освіти у 2023 р. – понад 1,5 тис. На Донецьку область приходить майже половина усіх зруйнованих і пошкоджених шкіл
Руйнування інфраструктури охорони здоров'я	За рік пошкоджено 85 закладів охорони здоров'я, з них 24 заклади зруйновані, 61 заклад пошкоджені.	За даними KSE, загальна кількість пошкоджених закладів охорони здоров'я у 2023 р. 806 об'єктів, отже більше 10% припадає на Донецьку область

Складено автором за джерелами [25; 26].

По Луганській області такої статистики немає. Однак, як повідомляє Луганська обласна держадміністрація, громадянами області подано 40070 інформаційних повідомлень про пошкоджене/знищене нерухоме майно, серед них – майже 28 тисяч квартир та понад 11 тисяч приватних будинків [27]. Тому ситуація в цій області не набагато краща, а можливо і гірша за Донецької обл.

Дуже великі ризики для відтворення людського потенціалу формують проблеми руйнування навколишнього середовища, які внаслідок бойових дій приймають форму екологічної катастрофи. Експерти відзначають, що Росія здійснює екоцид Донбасу, яким фактично тотально його знищується. Внаслідок війни на території регіонів закладено кілька екологічних бомб сповільненої дії: руйнування промислових об'єктів, мінування, захарашеність міських територій небезпечними предметами, підтоплення територій шахтними водами, забруднення природних водоймищ та дефіцит питної води.

Природоохоронці з міжнародних організацій вважають, що Донбас, з його концентрацією промислових об'єктів, стає епіцентром екологічних катастроф. Міська інфраструктура та просто руїни місцевої забудови приховують у собі смертельну небезпеку від вибухонебезпечних залишків різноманітної зброї. Екологи з міжнародної організації Conflict and Environment Observatory зробили невтішний висновок: у міських умовах є багато потенційних джерел забруднення та пропорційно більше людей, уразливих до впливу забруднювальних речовин на їхнє здоров'я. Оскільки комерційні та промислові об'єкти, комунальна інфраструктура, заправні станції, майстерні, паливні склади та гаражі розташовані в межах міських районів, застосування там вибухової зброї призводить до викиду безлічі високотоксичних речовин із пошкоджених будівель та інфраструктури. Це негативно впливає на здоров'я людей через прямий контакт, вдихання або потрапляння в організм хімічних елементів чи забрудненого ґрунту [28].

Дуже складною є ситуація на Донбасі з водною системою, яка, на думку експертів, вже близька до проходження точки неповернення. Отруєні води, засолені ґрунти, заболочені території, вибухи метану та землетруси – це гіркі реалії Донбасу внаслідок війни. Масштаби катастрофи стануть зрозумілими тільки після повного звільнення території сходу України від окупантів. Дефіцит питної води, забруднене довкілля і, як наслідок, негативний вплив на здоров'я людей, цілком можливо, стануть причиною масової евакуації населення регіону [29].

Висновки та напрями подальших досліджень. На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки.

Література

1. Статистичний збірник «Регіони України» 2014. Частина I. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Починаючи з 2014 і до 2021 року, упродовж гібридної війни, Донбас опинився в найгіршому соціально-економічному становищі, що призводило до занепаду економічної діяльності та соціальної інфраструктури. Внаслідок цього Донецька і Луганська області неухильно втрачали населення, а структура людського потенціалу погіршувалася за рахунок збільшення частки осіб старших вікових категорій.

Повномасштабна війна та інтенсивні бої, що ведуться на території Донбасу, практично зруйнували середовище життєдіяльності населення, економіку регіону, соціальну інфраструктуру відтворення людського потенціалу та екологічні умови його безпечного проживання. Відбувається інтенсивне збезлюднення цих територій, де в прямому сенсі розгорнулася демографічна, гуманітарна та екологічна катастрофа. Масштабні руйнування житлової, освітньої та соціальної інфраструктури ставлять під загрозу спроможність цих регіонів до відтворення людських активів у короткостроковий та середньостроковий післявоєнний період. Значна частка населення, яка виїхала з цих областей під час війни, не повернеться після деокупації та припинення бойових дій, оскільки вже адаптується в місцях переселення, де є все необхідне для життя. Особливо це стосується родин з дітьми, для яких дуже важливими є можливості для їх навчання. Для тих, хто хоче повернутися, необхідно в першу чергу вирішити проблему безпеки (розмінування, ліквідація небезпечних військових предметів та руїн, а також екологічних загроз), відновлення і будівництва житла, соціальної інфраструктури, доріг, водогонів тощо. Навіть за наявності фінансових і матеріальних ресурсів на це потрібно буде більше десяти років.

Крім того, саме в цих регіонах, з найбільшою ймовірністю, після деокупації виникне складна соціально-політична ситуація. Нині територія і населення Донецької і Луганської областей поділена на дві ворогуючі зони. Тому, як відзначають багато дослідників та експертів, деокупація Донбасу може викликати спротив людей, які проживали під російською владою з 2014 року, що буде спричиняти додаткові соціальні конфлікти та міграцію населення з регіону.

Втрата людського потенціалу регіонів Донбасу буде головною перешкодою на шляху відновлення й модернізації регіональної економіки. Місцевої робочої сили для активної відбудови та розбудови економіки регіону не буде вистачати. Скоріш всього, необхідно буде залучати людські ресурси з інших регіонів України та, можливо, і з інших країн. Дослідження потреби Донбасу в робочій силі для відновлення, та джерел і умов її формування є дуже важливим завданням подальших досліджень.

2. Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання. Аналітична доповідь / ред. кол. Рафальський О. О. (голова), Котигоренко В. О., Панчук М. І. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 268 с.
3. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. 474 с.
4. Оценка состояния экономики Донецкой области и обоснование путей выхода ее из кризиса 2013-2014 гг.: науч.-аналит. записка / А. И. Амоша, И. П. Булеев, В. П. Вишнеvский и др.; под общ. ред. И. П. Булеева. Киев, 2015. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografii/2015/2015_mono_Amosha_Buleev_Vishnevsky.pdf.
5. Катастрофа Донбасу: локалізація та ліквідація наслідків шляхом модернізації та смарт-спеціалізації (економічний, екологічний, соціальний та науково-технічний виміри). Частина I. Диспозиція: монографія / кол. авторів; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ; Краматорськ, 2021. 302 с.
6. Модернізація економіки Донецької області: стратегічні сценарії реалізації з позицій сталого розвитку до 2020 року: наук. доп. / Ю. М. Харазішвілі, В. І. Ляшенко, Л. Л. Шамілева, Ю. І. Жихарева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 119 с.
7. Ляшенко В. І., Петрова І. П. Стратегічні шляхи модернізації старопромислових регіонів України з позицій сталого розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 3(65). С. 24-40. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3\(65\)-24-40](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3(65)-24-40).
8. Чеботарьов В. А., Чеботарьов Є. В. Пропозиції щодо вдосконалення і реалізації «Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року». *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 2(64). С. 27-32. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-27-32](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-27-32).
9. Діагностичний звіт «Аналіз проблем економічного розвитку Донецької та Луганської областей». Проект: UA2002 – Економічна трансформація Донбасу / Donbas Economic Transformation Strategy Support. 2021. Лютий. 120 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/UA2002-Diagnostic-report-on-the-current-state-of-Donbas-February-2021.pdf>.
10. Cost to Ukraine of Conflict with Russia. URL: <https://cebr.com/reports/cost-to-ukraine-of-conflict-with-russia/>.
11. Статистичний збірник «Регіони України» 2020. Частина I. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. 7 років війни РФ проти України. Дані, цифри, наслідки (інфографіка). URL: <https://freeradio.com.ua/7-rokiv-viiny-rf-proty-ukrainy-dani-tsyfry-naslidky-infohrafika/>.
13. Населення України (1990-2021). Статистична інформація. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
14. Аналітична записка про основні тенденції зміни значень показників, що застосовуються для розрахунку індексу регіонального розвитку 2020 року. Донецька облдержадміністрація, обласна військово-цивільна адміністрація. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/doneczka-oda.-analitichna-zapyska.pdf>.
15. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади: діагностика стану та механізми забезпечення: монографія / О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, О. В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 244 с.
16. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/rejtyngova-oczinka-za-2020-rik-prezentacijni-materialy.pdf>.
17. Населення України за 2018 рік. Демографічний щорічник. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
18. Населення України за 2020 рік. Демографічний щорічник. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
19. Населення України за 2021 рік. Демографічний щорічник. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
20. Ситуація на ринку праці Донеччини залишається складною. АКМЦ. Дата оновлення: 22 січня 2021. URL: <https://acmc.ua/sytuaczija-na-gynku-praczi-donechchynu-zalyshayetsya-skladnoyu/>.
21. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 102 с. URL: <https://osvitalnityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>.
22. Донецький національний технічний університет. URL: <https://donntu.edu.ua/history>.
23. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. URL: <https://snu.edu.ua/index.php/university/history/>.
24. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/strategy/strategy2027/2020/20.03.2020/Strategy-2027.pdf>.
25. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf.
26. Зруйнована Донеччина: втрати за рік війни в цифрах. *Суспільне*. 24 лютого 2023. URL: <https://susplne.media/388295-zrujnovana-doneczina-vtrati-za-rik-vijni-v-cifrah/>.
27. Більш ніж 40 тисяч повідомлень про зруйноване росіянами майно подали жителі Луганщини, 2023. URL: http://loga.gov.ua/oda/press/news/bilsh_nizh_40_tisyach_povidomlen_pro_zrujnovane_rosiyanami_mayno_podali_zhiteli.
28. Поліщук О. Тотальний воєнний екоцид: що Росія зробила з екологією Донбасу. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/totalniy-voenni-ekotsid-shcho-rosiya-zrobila-z-ekologiyu-donbasu>.
29. Якщо зволікати, Донбас стане непридатною для життя пустелею. *Екодія*. 2022. URL: <https://ecoaction.org.ua/iakshcho-zvolikaty-donbas-stane-pusteleiu.html> 29 квітня 2022.

References

1. Statystychnyi zbirnyk «Rehiony Ukrainy» 2014. Chastyna I [Statistical collection "Regions of Ukraine" 2014. Part I]. *State Statistics Service of Ukraine. ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

2. Rafalskyi, O. O., Kotyhorenko, V. O., Panchuk, M. I. (Eds.). (2015). Politychni aspekty kryzy na Donbasi: diahnozyka stanu ta napriamy vrehuliuвання [Political aspects of the crisis in Donbas: diagnosis of the situation and directions of settlement]. Kyiv, IPIEND named after I. F. Kurasa NAS of Ukraine. 268 p. [in Ukrainian].
3. Horbulin, V. P., Vlasiuk, O. S., Libanova, E. M., Liashenko, O. M. (Eds.). (2015). Donbas i Krym: tsina povernennia [Donbas and Crimea: the price of return]. Kyiv, NISD. 474 p. [in Ukrainian].
4. Amosha, A. I., Buleev, I. P., Vishnevsky, V. P. et al. (2015). Otsenka sostoyaniya ekonomiki Donetskoj oblasti i obosnovaniye putey vykhoda yeye iz krizisa 2013-2014 gg. [Assessing the state of the economy of the Donetsk region and justifying ways to overcome the crisis of 2013-2014]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. Retrieved from https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografii/2015/2015_mono_Amosha_Buleev_Vishnevsky.pdf [in Russian].
5. Katastrofa Donbasu: lokalizatsiia ta likvidatsiia naslidkiv shliakhom modernizatsii ta smart-spetsializatsii (ekonomichni, ekolohichni, sotsialnyi ta naukovo-tekhichni vymiry). Chastyna I. Dyspozytsiia [The Donbas disaster: localization and elimination of consequences through modernization and smart specialization (economic, ecological, social and scientific and technical dimensions). Part I. Disposition]. (2021). Kyiv; Kramatorsk. 302 p. [in Ukrainian].
6. Kharazishvili, Yu. M., Liashenko, V. I., Shamileva, L. L., Zhykhareva, Yu. I. (2016). Modernizatsiia ekonomiky Donetskoj oblasti: stratehichni stsennarii realizatsii z pozytsii staloho rozvytku do 2020 roku [Modernization of the economy of Donetsk region: strategic implementation scenarios from the perspective of sustainable development until 2020]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 119 p. [in Ukrainian].
7. Liashenko, V. I., Petrova, I. P. (2021). Stratehichni shliakhy modernizatsii staropromyslovykh rehioniv Ukrainy z pozytsii staloho rozvytku [Strategic Ways to Modernize the Old Industrial Regions of Ukraine from the Perspective of Sustainable Development]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3(65), pp. 24-40. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3\(65\)-24-40](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3(65)-24-40) [in Ukrainian].
8. Chebotarov, V. A., Chebotarov, Ie. V. (2021). Propozytsii shchodo vdoskonalennia i realizatsii «Stratehii ekonomichnoho rozvytku Donetskoj ta Luhanskoj oblasti na period do 2030 roku» [Proposals for Improving and Implementing the "Strategy for Economic Development of Donetsk and Luhansk Regions until 2030"]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 2(64), pp. 27-32. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-27-32](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-27-32) [in Ukrainian].
9. Diahnostychny zvit «Analiz problem ekonomichnoho rozvytku Donetskoj ta Luhanskoj oblasti». Projekt: UA2002 [Diagnostic report "Analysis of problems of economic development of Donetsk and Luhansk regions". Project: UA2002]. *Donbas Economic Transformation Strategy Support*. 120 p. Retrieved from <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/UA2002-Diagnostic-report-on-the-current-state-of-Donbas-February-2021.pdf> [in Ukrainian].
10. Cost to Ukraine of Conflict with Russia. Retrieved from <https://cebr.com/reports/cost-to-ukraine-of-conflict-with-russia/>.
11. Statystychny zbirnyk «Rehiony Ukrainy» 2020. Chastyna I [Statistical collection "Regions of Ukraine" 2020. Part I]. *State Statistics Service of Ukraine. ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
12. 7 rokiv viiny RF proty Ukrainy. Dani, tsyfry, naslidky (infografika) [7 years of war of the Russian Federation against Ukraine. Data, numbers, consequences (infographic)]. Retrieved from <https://freeradio.com.ua/7-rokiv-viiny-rf-proty-ukrainy-dani-tsyfry-naslidky-infografika/> [in Ukrainian].
13. Naselennia Ukrainy (1990-2021). Statystychna informatsiia [Population of Ukraine (1990-2021). Statistical information]. *State Statistics Service of Ukraine. ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Analitichna zapyska pro osnovni tendentsii zminy znachen pokaznykiv, shcho zastosovuiutsia dlia rozrakhunku indeksu rehionalnoho rozvytku 2020 roku [Analytical note on the main trends of changes in the values of indicators used to calculate the index of regional development in 2020]. *Donetsk regional state administration, regional military-civilian administration*. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/doneczka-oda.-analitichna-zapyska.pdf> [in Ukrainian].
15. Novikova, O. F., Antoniuk, V. P., Pankova, O. V. (2018). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib u terytorialni hromady: diahnozyka stanu ta mekhanizmy zabezpechennia [Integration of internally displaced persons into territorial communities: diagnostics of the state and mechanisms of support]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 244 p. [in Ukrainian].
16. Monitorynh sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv za 2020 rik [Monitoring of socio-economic development of regions for 2020]. *Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine*. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/rejtyngova-oczinka-za-2020-rik-prezentacijni-materialy.pdf> [in Ukrainian].
17. Naselennia Ukrainy za 2018 rik. Demohrafichniy shchorichnyk [Population of Ukraine for 2018. Demographic yearbook]. *State Statistics Service of Ukraine. ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
18. Naselennia Ukrainy za 2020 rik. Demohrafichniy shchorichnyk [Population of Ukraine for 2020. Demographic yearbook]. *State Statistics Service of Ukraine. ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
19. Naselennia Ukrainy za 2021 rik. Demohrafichniy shchorichnyk [Population of Ukraine for 2021. Demographic yearbook]. *State Statistics Service of Ukraine. ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
20. Sytuatsiia na rynku pratsi Donechchyny zalyshaietsia skladnoiu [The situation on the labor market of Donetsk remains difficult]. (2021). *AKMC*. Retrieved from <https://acmc.ua/sytuacziya-na-rynku-praczi-donechchyny-zalyshayetsya-skladnoiu/> [in Ukrainian].
21. Nikolaiev, Ye., H. Rii, I. (2023). Shemelynets Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitichny zvit [Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report]. Kyiv, Borys Grinchenko Kyiv University. 102 p. Retrieved from <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf> [in Ukrainian].
22. Donetskyi natsionalnyi tekhnichniy universytet [Donetsk National Technical University]. Retrieved from <https://donntu.edu.ua/history> [in Ukrainian].
23. Skhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia [Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl]. Retrieved from <https://snu.edu.ua/index.php/university/history/> [in Ukrainian].
24. Stratehiia rozvytku Donetskoj oblasti na period do 2027 roku [Development strategy of the Donetsk region for the period until 2027]. Retrieved from <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/strategy/strategy2027/2020/20.03.2020/Strategy-2027.pdf> [in Ukrainian].
25. Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia [A report on direct damage to the infrastructure from the destruction caused by Russia's military

aggression against Ukraine a year after the start of the full-scale invasion]. (2023). Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf [in Ukrainian].

26. Zruinovana Donechchyna: vtraty za rik viiny v tsyfrakh [Ruined Donetsk region: losses for a year of war in numbers]0 (2023). Suspilne, February 24. Retrieved from <https://suspilne.media/388295-zruinovana-doneccina-vtraty-za-rik-viiny-v-cifrah/> [in Ukrainian].

27. Bilsh nizh 40 tysiach povidomlen pro zruinovane rosiianamy maino podaly zhyteli Luhanshchyny [More than 40,000 reports about property destroyed by the Russians were submitted by residents of Luhansk region]. Retrieved from http://loga.gov.ua/oda/press/news/bilsh_nizh_40_tisyach_povidomlen_pro_zruinovane_rosiyanami_mayno_podali_zhiteli [in Ukrainian].

28. Polishchuk, O. (2023). Totalnyi voiennyi ekotsyd: shcho Rosiia zrobyla z ekolohiieiu Donbasu [Total military ecocide: what Russia did to the ecology of Donbass]. *Democratic Initiatives Fund named after Ilko Kucheriv*. Retrieved from <https://dif.org.ua/article/totalniy-voennyi-ekotsid-shcho-rosiya-zrobila-z-ekologiyu-donbasu> [in Ukrainian].

29. Yakshcho zvolikaty, Donbas stane neprydatnoiu dlia zhyttia pusteleiu [If we delay, Donbas will become an uninhabitable desert]. (2022). *Ecodiia*. Retrieved from <https://ecoaction.org.ua/iakshcho-zvolikaty-donbas-stane-pusteleiu.html> [in Ukrainian].

Антонюк В. П. Донбас в горнилі війни: чи буде людський потенціал для відновлення регіону

У статті проаналізовано стан і проблеми відтворення людського потенціалу регіонів Донбасу в умовах гібридної та повномасштабної війни. Встановлено, що внаслідок розв'язаного Росією у 2014 році збройного конфлікту та окупації частини територій Донбасу, Донецький і Луганський регіони понесли значні економічні і людські втрати. Упродовж 2014-2021 років погіршувалися умови відтворення людського потенціалу, тому відбувалося неухильне зменшення населення регіонів та погіршення його вікової структури. В період повномасштабної війни, розпочатої у лютому 2022 року, Донбас опинився у зоні найбільш інтенсивних бойових дій. Внаслідок цього фактично зруйновані базові соціально- економічні умови життєдіяльності та відтворення людського потенціалу регіону. Систематизовано втрати і руйнування Донецької області за рік повномасштабної війни. Зроблено висновок, що на Донбасі в прямому сенсі розгорнулася демографічна, гуманітарна та екологічна катастрофа. Відбувається інтенсивне збезлюднення цих територій. Масштабні руйнування житлової, освітньої та соціальної інфраструктури ставлять під загрозу спроможність цих регіонів до відтворення людських активів у короткостроковий та середньостроковий післявоєнний період. Втрата людського потенціалу регіонів Донбасу буде головною перешкодою на шляху відновлення та модернізації регіональної економіки.

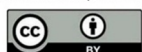
Ключові слова: людський потенціал, населення, Донбас, регіон, війна, втрати людського потенціалу.

Antonyuk V. Donbas in the Crucible of War: will there be Human Potential for the Restoration of the Region

The article analyzes the state and problems of reproduction of human potential of Donbas regions in conditions of hybrid and full-scale war. It has been established that as a result of the armed conflict unleashed by Russia in 2014 and the occupation of part of the territories of Donbas, Donetsk and Luhansk regions suffered significant economic and human losses. During 2014-2021, the conditions for the reproduction of human potential deteriorated, so there was a steady decrease in the population of the regions and a deterioration in its age structure. During the full-scale war that began in February 2022, Donbas found itself in the zone of the most intense hostilities. As a result, the basic socio-economic conditions of life and reproduction of the human potential of the region have actually been destroyed. The losses and destruction of Donetsk region during the year of full-scale war are systematized. It is concluded that a demographic, humanitarian and environmental catastrophe literally unfolded in the Donbas. There is an intensive depopulation of these territories. Large-scale destruction of housing, educational and social infrastructure threatens the ability of these regions to reproduce human assets in the short and medium term post-war period. The loss of human potential of Donbas regions will be the main obstacle to the restoration and modernization of the regional economy.

Keywords: human potential, population, Donbas, region, war, loss of human potential.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 09.03.2023